

Mustafa Halife'nin Hapishane Romanı "el-Kavka'a" Üzerine Tematik Bir İnceleme

A Thematic Analysis of Mustafa Khalifa's Prison Novel the Shell

Erva BEDRAN

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arap Dili ve Edebiyatı Bölümü
Ankara Yıldırım Beyazıt University, Institute of Social Sciences, Department of Arabic
Language and Literature
Ankara / Türkiye
ervabedran@gmail.com
ORCID: 0009-0004-6709-546X

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types : Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received : 30.11.2025

Kabul Tarihi / Accepted : 07.12.2025

Yayın Tarihi / Published : 30.12.2025

Yayın Sezonu / Pub Date Season : Aralık / December

Cilt / Volume: 3 • Sayı / Issue: 2 • Sayfa / Pages: 531-541

Atıf / Cite as

BEDRAN, E. (2025). Mustafa Halife'nin Hapishane Romanı "el-Kavka'a" Üzerine Tematik Bir İnceleme, *Lisanî İlimler Dergisi*, 3(2), 531-541.

Doi: 10.5281/zenodo.18033880

İntihal / Plagiarism

Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Yayın Hakkı / Copyright®

LİDER, *Lisanî İlimler Dergisi*, uluslararası, bilimsel ve hakemli bir dergidir. Tüm hakları saklıdır.

Journal of Linguistic Studies is an international, scientific and peer-reviewed journal.

All rights reserved.

Dergimizde yayımlanan makaleler,

Creative Commons Atıf 4.0 Uluslararası (CC BY 4.0) ile lisanslanmıştır.

*The articles published in our journal are licensed under
Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0).*



Öz: İnsan, var olduğu ilk andan itibaren fıtratı gereği yaşadığı her türlü zorluğa göğüs gererek hayatta kalmayı başarmıştır. Ancak insanlıktan yoksun, kendi çıkarları için özgürlüğü bastırmayı meşru gören Ortadoğu'da, özellikle bazı Arap ülkelerindeki rejimlerin hakimiyetinde bulunan masum insanlar, en temel haklardan mahrum bırakılmış ve baskı altında tutulmuştur. Bu koşullar, sessiz çığlıklarını duyurabilecekleri en etkili alan olarak edebiyatı ön plana çıkarmıştır. Bu bağlamda, modern Arap edebiyatında hapishane romanı, haksız yere tutuklanan ve özgürlüklerini haykır-

dığı için karanlığın dibine çekilen masumların uğradığı zulmü anlatan ve yaşadıkları trajediyi görünür kılan bir edebi tür olarak önem kazanmıştır. Mustafa Halife, bu karanlık zindanlara atılan yüzlerce, belki de binlerce masumdan biri olmuştur. Tedmur Hapishanesi'nden çıktıktan sonra kendi kabuğuna çekilmek yerine, on yıl sonra da olsa cesaretini toplayıp o masumların haykırışlarını el-Kavka' a romanında dile getirmiştir. İncelenen el-Kavka' a adlı eserde, demokrasinin olmadığı otoriter rejime başkaldırıların en ağır şekilde nasıl cezalandırıldığını anlatan biyografik bir roman olarak kurgulanmıştır. Halife, el-Kavka' a romanının yayınlanmasının ardından, 2006 yılında Suriye rejiminin vereceği sert tepkiden çekinerek ailesiyle birlikte BAE'ne yerleşmiş ve burada hukuk alanında çalışmıştır. Daha sonra Fransa'ya siyasi sığınma talebinde bulunmuş ve oraya yerleşmiştir.

Anahtar Kelimeler: el-Kavka' a romanı, Hapishane Edebiyatı, işkence, Mustafa Halife, tema

Abstract: From the very beginning of human existence, people have managed to survive by confronting various hardships in accordance with their innate nature. However, in the Middle East—particularly under the rule of certain Arab regimes that justify suppressing freedom for their own interests—innocent individuals have been deprived of their most fundamental rights and subjected to severe oppression. These conditions have brought literature to the forefront as the most effective avenue through which their silent cries can be expressed. In this context, the prison novel in modern Arabic literature has gained significance as a literary genre that portrays the injustice endured by those who are wrongfully imprisoned and dragged into the depths of darkness merely for raising their voices for freedom, thereby rendering their tragedy visible. Mustafa Khalifa is among the hundreds, perhaps thousands, of innocent individuals who were confined in these dark prisons. After his release from Tadmor Prison, instead of withdrawing into solitude, he mustered the courage—albeit after ten years—to articulate the cries of these innocent victims in his novel *The Shell*. The work *The Shell* that we examine is constructed as a biographical novel depicting the harsh punishments inflicted upon those who challenge an authoritarian regime in the absence of democracy. Following the publication of *The Shell*, Khalifa, fearing reprisals from the Syrian regime, relocated with his family to the United Arab Emirates in 2006, where he worked in the field of law. He later sought political asylum in France and eventually settled there.

Keywords: *The Shell*, Prison Literature, torture, Mustafa Khalifa, theme

1. Giriş

Hapishane edebiyatı, insanlık tarihi boyunca ilk olarak ne zaman ortaya çıktığı kesin olarak bilinmese de, günümüz dünyasında özellikle 20. yüzyılın ortalarından itibaren, otoriter rejimlerin hakimiyetinde yaşayan insanların rejime karşı başkaldırması veya rejimin görüşlerine aykırı hareket etmesi sonucunda atıldıkları zindanlarda maruz kaldıkları insanlık dışı muamele, işkence ve acıların hapishane dışında bu olaylardan bihaber olan insanlara

duyurulması, bu sessiz çılgınlıkları görünür kılmak ve insanları bilinçlendirmek amacıyla ortaya çıktığı düşünülmektedir.

Yazar, el-Kavka'a romanında yer alan birçok şahıs, mekan ve hatta kahramana herhangi bir isim vermeyerek ya da takma isimler vererek, bu olayların Esed ailesinin hakim olduğu karanlık yıllarda Suriye'nin her yerinde yaşayan insanların yaşaması muhtemel olaylar olduğunu göstermektedir. Bu makalede, modern Arap edebiyatında, özellikle de hapishane edebiyatında önemli bir yere sahip olan ve okuyucuda acı gerçekliğiyle güçlü bir etki bırakan Mustafa Halife'nin el-Kavka'a adlı romanı, tematik bir inceleme çerçevesinde ele alınacaktır.

Makalede, öncelikle modern Arap edebiyatındaki hapishane romanlarının konumunu daha iyi kavrayabilmek amacıyla, bu edebi türün ortaya çıkmasını doğrudan etkileyen siyasi atmosfer incelenecektir. Ardından yazarın hayatı ve eserleri ele alınarak romanın arka planı ve özeti sunulacaktır. Romanda birden fazla tema işlenmiş olmakla birlikte, hapishanelerde yaşamış mahkûmların acı dramını en iyi şekilde yansıtan temalar "hapishane, temel haklardan mahrumiyet, yazmak, aşağılanma duygusu ve kadın" eserin orijinal Arapça metni ve Türkçe çevirilerinden örneklerle desteklenerek analiz edilecektir.

2. Arap Edebiyatı'nda Hapishane Romanı

Hapishane Edebiyatı, Modern Arap edebiyatında "أدب الأسري، أدب السجون، أدب المقاومة" gibi farklı isimlendirmelerle ifade edilmektedir (Hamdûne, 2016, ss. 186, 188; Suleymân, 2018, s. 3).

Modern Arap edebiyatında hapishane edebiyatının doğuşuna zemin hazırlayan en önemli unsur, Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarıdır. Bilhassa İkinci Dünya Savaşı sonrasında siyasi özgürlüğünü elde eden Arap devletlerinde, emperyalist güçlerin sömürge sonrası bu bölgelerdeki çıkarlarını muhafaza etmek amacıyla kurdukları rejimlerdir. Arap toplumlarının tarihi, sosyal, siyasal ve ekonomik oluşumlarına göre geleneksel anayasal monarşiler, askeri yarı diktatörlükler ve hanedanlık şeklinde oluşturulan bu rejimlerin temel karakteristik özelliği otoriter rejimler tipolojisi içerisinde yer almasıdır (Erdem & Erdem, 2017, s. 214).

Bu tür rejimlerle yönetilen ülkelerde, yönetimin sabit partili olduğu, vatandaşlarına siyasal bağlamda söz söyleme hakkı tanınmadığı, kişisel hak ve özgürlüklerin uygulamada sınırlandırıldığı ve halkı koruyan bağımsız mahkemelerin olmadığı (Kurttopuz, 2016, s. 462; The Economist, 2014) görülmekle birlikte, bu ülkelerde esas olan rejimlerin korunmasıdır.

Yukarıda bahsedilen siyasi yapı göz önünde bulundurulduğunda, bu rejimlerin, kendilerine karşı en ufak bir muhalefet eyleminde bulunan

vatandaşları kendi bekaları için bir tehdit faktörü olarak algıladıkları ve her türlü insanlık dışı muameleye maruz bırakarak ortadan kaldırmaya çalıştıkları söylenebilir.

Arap ülkelerinde var olan bu tür baskılar ve ifade özgürlüğünün kısıtlılığı, hapishane edebiyatına zemin hazırlamıştır. Hapishane edebiyatının konularını; mahkûmların hapishane yaşantıları, gardiyanlarla olan ilişkileri, maruz kaldıkları yasa dışı muameleler ve hapishane dışındaki yakınlarıyla olan etkileşimleri belirlemektedir (Arslan, 2016, s.36).

Hapishane edebiyatının oluşmasında rol oynayan bir diğer faktör ise, yazarların eserlerini ele almalarının arkasında psikolojik olarak rahatlamak ve hapishane yılları boyunca içlerinde taşıdığı yükleri omuzlarından silkelemektir.

Makalenin ana konusunu oluşturan “el-Kavka’a” yazarı Mustafa Halife ile yapılan bir röportajda yazar, romanının yazım sebeplerinden bahsederken şu cümleleri dile getirmektedir: el-Kavka’a romanını yazmamın iki temel sebebi vardı; birincisi, içimde tarif edemediğim bir yük vardı ve bunun yazıya döktüğümde hafiflediğini hissettim. İki arkadaş arasında samimi bir dertleşme gibi düşün... İçinizdeki bir sıkıntıyı samimi bir arkadaşınızla paylaştığınızda o yükünüz hafifler...” (2024, العربية برامج).

Hapishane edebiyatına, Fransa’da yönetmenlik okuduktan sonra ana vatani olan Suriye’ye döndüğünde havalimanında tutuklanarak hapishanelere gönderilen ve orada 13 yıl geçiren bir gencin üzerinden, Mustafa Halife’nin kendi ve arkadaşının hapishane deneyimini harmanlayarak anlattığı “el-Kavka’a” romanı (2024, العربية برامج), Ürdünlü yazar Eymen el-Atûm’un 1990’larda hapishanede geçirdiği deneyimlerini anlattığı “Yâ Sâhibeyi’s-Sicn” romanı, Mısır hapishanelerinde yaşanan trajediyi kaleme aldığı Sun’ullah İbrahim’in “Şeraf” romanı ve son olarak, Fas Kralı II. Hasan’a karşı yapılan bir suikast girişimiyle bağlantısı olduğu iddiasıyla 18 yıl hapse mahkûm olan Ahmet el-Merzûkî’nin “Tezmemart” romanı gibi çalışmalar örnek olarak gösterilebilir (Arslan, 2016, s.37).

3. Mustafa Halife’nin Hayâtı ve Eserleri

Mustafa Halife, 1948 yılında Suriye’nin Halep iline bağlı Cerablus kentinde dünyaya gelmiştir. Yaşamının ilk yıllarını Cerablus’ta geçiren Halife, 1960’lı yılların başında ailesiyle birlikte Halep’e yerleşmiştir (2024, تلفزيون سوريا).

Dımaşk Üniversitesi Hukuk Fakültesi’nden mezun olan Halife (العربي الجديد, 2024) 1981 yılında Hama’lı muhalif bir ailenin kızı olan mühendis Sahar el-Bunnî ile evlenmiştir (2023, هواجس سورية). Halife çiftinin, hapishanelerde geçirdikleri uzun yıllar boyunca anne-baba yokluğuyla sınanan ilk çocukları 1982 yılında dünyaya gelmiştir (DW 2019, عربية).

Halife, genç yaşta "Filistin Halk Kurtuluş Cephesi"ne katılmış, ilerleyen dönemlerde "Marksist" düşünceden etkilenmiş ve Suriye'deki "Komünist Çalışma Birliği"ne dahil olmuştur. Komünist Çalışma Birliği'ne bağlı olarak Suriye hükümetine karşı eylemlerde bulunması sonucunda birkaç kez gözaltına alınmış ve tutuklanmıştır.

İlk kez 1963 yılında gözaltına alınmış ve birkaç gün içinde serbest bırakılmıştır. 1979 yılında bir kez daha gözaltına alınmış ve yaklaşık bir yıl süreyle tutuklu kalmıştır. Son olarak 1981 yılında tutuklanmış ve 1994 yılına kadar yargılanmadan tutuklu kalmıştır (2024, تلفزيون سوريا). Bu süreç, Halife için hem bedensel işkencelere hem de psikolojik baskılara maruz kaldığı çok acı bir tecrübe olmuştur. Tutukluluk süreci boyunca 10 farklı hapishane arasında yer değiştirmiş (2024, العربية برامج) ve Suriye'nin kötü şöhretli hapishanelerinden biri olan Tedmur Hapishanesi'nde dört yıl geçirmiştir (2024, تلفزيون سوريا).

Halife, hapishaneden çıkışından ancak on yıl sonra (Casa Árabe, 2017) orada yaşadığı ve bizzat şahit olduğu acı olayları aktardığı ilk edebi eseri olan el-Kavka'a'yı kaleme almış ve 2003 yılında yazmayı tamamlamıştır. Roman, o dönemdeki Suriye hükümetinin hapishanelerindeki mahkûmların maruz kaldığı işkenceleri ve insani olmayan muameleyi bütün çıplaklığıyla gözler önüne serdiği için, hiçbir Arap yayınevi eseri yayınlama riskini göze almamıştır. Halife, 2004 yılında el-Kavka'a'yı Fransızcaya çevirtmek ve ilk baskısını yayınlamak üzere Fransa'da bulunan arkadaşlarına göndermiştir (2024, العربي الجديد). Romanın Fransa'daki yayın tarihi kesinleştiğinde, Halife 2006 yılında, romanın yayınlanmasının ardından Suriye rejiminin kendisine karşı verebileceği sert tepkiyi göz önünde bulundurarak, can güvenliği için ailesiyle birlikte ana vatanı Suriye'den geri dönmek üzere ayrılmış ve Birleşik Arap Emirlikleri'ne yerleşmiştir. Halife, BAE'de kaldığı süre boyunca hukuk alanında çalışmış (2025, الذكرة السورية) daha sonra Fransa'ya siyasi sığınma talebinde bulunmuş ve oraya göç etmiştir. Ailesi ise yaklaşık 7–8 yıl sonra kendisinin yanına gitmiştir (2024, العربي الجديد). Halife, 2015 yılında İbn-i Rüşd Özgür Düşünce Ödülü'ne lâyık görülmüş olup hâlen Fransa'da yaşamaktadır.

3.1. Edebî Eserleri

- Mâze lev'intaşara Beşşâr el-'Esed (2012)
- el-Kavka'a: Yevmiyyâtü Mutelaşşîş (Beyrut 2008)
- Raqsatu'l-Kubûr: eş-Sirdâb (Beyrut 2016)

4. el-Kavka'a Romanın Arka Planı ve Özeti

el-Kavka'a romanı, Mustafa Halife'nin hapishaneden çıktıktan on yıl sonra kaleme aldığı ilk edebî eseridir (Casa Árabe, 2017). Roman 383 sayfadandır.

oluşmakta olup Fransızca, İngilizce, İspanyolca, İtalyanca, Norveççe ve Türkçenin de aralarında bulunduğu ondan fazla dile çevrilmiştir. Eserin ilk baskısı, Halife'nin arkadaşları tarafından Fransızcaya çevirilerek 2004 yılında yayımlanmıştır (العربي الجديد, 2024). Romanın Arapça baskısı ise ancak 2008 yılında Beyrut'ta Dâru'l-Âdâb yayınevi tarafından yayımlanmıştır (قناة الجزيرة, 2016).

Halife, el-Kavka'a romanında hem kendi deneyimini hem de Hristiyan bir arkadaşının hapishane tecrübesini konu edinmektedir (العربية برنامج, 2024). Eser, Fransa'daki eğitimini tamamladıktan sonra Suriye'ye dönen genç bir Hristiyan'ın, "Müslüman Kardeşler'e yardım etmek" gibi akıl almaz bir suçlamayla havaalanında tutuklanmasını merkeze alır. Roman boyunca anlatıcı, Hristiyan gencin Suriye zindanlarında yargılanmadan geçirdiği on üç yıl boyunca ve bizzat yaşayıp şahit olduğu insanlık dışı psikolojik ve fiziksel işkenceleri anlatmaktadır (عنب بلدي, 2013).

5. el-Kavka'a Romanı'nın Tematik İncelemesi

Tema, günlük hayatta yaşanmış veya yaşanması muhtemel olan her olayı kapsamaktadır (Tepebaşılı, 2015, s. 123). Yazar eserinde tema seçerken, ilk olarak inandığı, değiştirmek istediği veya daha fazla insanın bilgilelendirilmesini istediği olgular ışığında ilerlemektedir (Gürbüz, 2001, s.102).

Bu makalede incelenen el-Kavka'a romanında birden fazla tema yer almaktadır. Birkaçını aşağıdaki gibi ele almak mümkündür.

5.1. Hapishane

Romana baktığımızda hem temel konusu hem de olayların geçtiği mekânın hapishane olduğunu görebiliriz. Bu bağlamda hapishane temasını romanın ana teması (Gürbüz, 2001, s.104) olarak belirlemek mümkündür.

Yazar hapishanede yaşadıklarını, mahkûmların gardiyanlarla olan ilişkilerini ve hapishanelerin, bir insanın en temel ihtiyaçlarını karşılamaya dahi elverişli olmayan zorlu şartlarını, eserde kahramanın diliyle tüm gerçekliğiyle anlatmaktadır (Halife, 2008, s. 121).

«نحن الآن جائعون... وجائعون بشدة، منذ ثلاثة أشهر هبطت كميات الطعام التي تقدمها لنا إدارة السجن هبوطاً حاداً.

كان لكل سجين يومياً رغيفان من الخبز العسكري، الآن رغيف واحد لكل أربعة سجناء، حصتي اليومية ربع رغيف

لثلاث وجبات، اليوم فطوري كان ثلاث حبات زيتون هي كامل حصتي، ملعقة صغيرة من المربي على العشاء، إذا كان الأفطار ببيضا فكل ثلاث سجناء بيضة مسلوقة، «نصح الأطباء الجميع بعدم رمي قشر البيض يسحقونه ويأكلونه للتعويض عن الكلس».

«Şu an açız... Çok açız. Üç aydan beri hapishane idaresi verdiği yemek miktarını düşürdü. Eskiden her mahkûma günde 2 somun ekmek verirdi. Şimdi ise dört mahkûm bir somun. Günlük olarak üç öğünde çeyrek somun ekmek düşüyor payıma. Bu günkü kahvaltıda payıma sadece üç tane zeytin düştü. Akşama ise küçük bir kaşık marmelat. Eğer kahvaltıda yumurta varsa üç mahkûma bir yumurta düşüyor. Doktorlar yumurtaların kabuklarını atmamamızı istediler. Kabukları ezip kalsiyum takviyesi için yiyorlardı.» Halife (2025, s. 87, çev. H. Afacan).

5.2. Temel Haklarda Mahrumiyet

Hapishane koşullarının en çarpıcı yönlerinden biri, mahkûmların yeme, içme, tedavi görme, aralarında sohbet etme ve sosyalleşme gibi en temel insanî haklarından mahrum bırakılması ya da bu hakların şiddetli bir şekilde kısıtlanmış olmasıdır.

Halife, hapishanelerde uyuz gibi bulaşıcı hastalıkların hızla yayıldığı bir dönemde mahkûmların tedavi olabilmesi için koşullarından sorumlu olan doktoru ancak inanılmaz bir miktar ile rüşvet teklif ederek gereken ilaçları alabildiklerini şöyle anlatmaktadır (Halife, 2008, ss. 194–195):

أخرج الطبيب أبو حسين إلى خارج المهجع ، تكلم بصوت خافت ، وتمت الصفقة. بعد يومين أتى الدواء بالصناديق الكرتونية ،

...تم ابلاغ المهجع الأخرى ، والجميع أتم الصفقة مع الطبيب الذي أصبح مليونيرا ، وعلق أحد الأشخاص:

إذا سألو طبيب السجن شي مرة ، كيف صرت مليونير ، لازم يقول: الجرب حولني من شخص جربان -إلى مليونير.

“Doktor ve Ebu Hüseyin koğuşun dışına çıktı. Sessizce konuştular ve pazarlık tamamlandı. Bir gün sonra ise karton kutularla ilaçlar geldi. Diğer koğuşlara da haber ulaştırıldı. Herkes artık milyoner olan doktorla anlaşma yaptı. Bir gün mahkumlardan biri şu yorumu yaptı: “Eğer biri doktora nasıl milyoner oldun diye sorarsa, ‘Uyuz sayesinde, uyuz bir herif olmaktan milyonere dönüştüm’ der.” Halife (2025, s. 193-194, çev. H. Afacan).

5.3. Yazmak

Yazmak, insanın dile getiremediklerinin ağırlığından kurtulmasının en etkili yollarından biridir. Halife de yazmayı psikolojik bir rahatlama yöntemi olarak görmektedir. Bu yaklaşım, el-Kavka'a romanını kaleme almasının temel sebeplerinden biri olarak değerlendirilebilir. Nitekim Halife, yazma eylemini romanın girişinde şu sözlerle ifade etmektedir (Halife, 2008, s.4).

هذه اليوميات كتبت معظمها في السجن الصحراوي ، وكلمة (كتبت) في الجملة السابقة ليست دقيقة. ففي السجن الصحراوي لا يوجد أقلام ولا أوراق للكتابة

في هذا السجن الذي كان يحتوي على أعلى نسبة لحملة الشهادات الجامعية في هذا البلد لم يرى السجناء وبعضهم قضى أكثر من 20 عاما أية ورقة أو قلم

“Bu günlüğün büyük bölümünü Sahra hapishanesinde yazdım. Önceki cümlemde kullandığım “yazmak” ifadesi tam olarak doğru değil. Çünkü Sahra hapishanesinde yazmak için kalem ve kâğıt bulunmaz. Bünyesinde en çok üniversite mezunu barındıran bu hapishanenin mahkûmları -bazısı burada yirmi yıldan fazla kalmalarına rağmen- hiç kâğıt kalem görmemiştir.” Halife (2025, s. 9, çev. H. Afacan).

Hapishanenin son derece ağır koşulları sebebiyle yazmaya yarayacak herhangi bir aracın bulunmayışı, mahkûmları “zihinsel yazma” yöntemine yöneltmiş, böylece hafızalarını eğiterek hapishane zindanlarında meydana gelen olaylar ve kişiler hakkında mümkün olduğunca fazla bilgiyi ezberlemeye zorlamıştır. Yazar bu durumu şu şekilde ifade etmektedir (Halife, 2008, s.5):

الكتابة الذهنية أسلوب طوره الإسلاميون. «أحدهم كان يحفظ في ذهنه أكثر من عشرة آلاف اسم ، هم السجناء الذين دخلوا السجن الصحراوي ، مع أسماء عائلاتهم ، مدنهم أو قراهم ، تاريخ اعتقالهم ، أحكامهم ، مصيرهم.....».

عندما قررت كتابة هذه اليوميات كنت قد استطعت بالتدريب تحويل الذهن إلى شريط تسجيل ، سجلت عليه كل ما رأيته ، وبعض ما سمعت .والآن افرغ «بعض» ما احتواه هذا الشريط.

“Zihinsel yazı İslamcılarının geliştirdiği bir yazı yöntemidir. Mahkûmlardan biri on binden fazla kişinin ismini ezberlemişti. Bunlar Sahra hapishanesine düşen mahkûmların isimleriydi. Ailelerinin, şehirlerinin, köylerinin isimleri ile beraber. Tutuklanış tarihleri, haklarında verilen hükümler ve sonları... Bu günlüğü yazmaya karar verdiğim zaman artık zihnimi eğitimle bir kayıt cihazına çevirmeyi başarmış durumdaydım. Gördüklerimin hepsini, duyduklarımın ise bir kısmını zihnime kaydettim. Şimdi yaptığım kayıtların bir kısmını açıklama zamanı.” Halife (2025, s. 9, çev. H. Afacan).

5.4. Aşağılanma Duygusu

Ortadoğu'daki baskıcı rejimlerin hapishanelerinde, özellikle de Tedmur Hapishanesinde bulunan mahkûmlar, planlanmış hem psikolojik hem de fiziksel işkencelere maruz bırakılmaktaydı. Bu uygulamaların temel amacı, mahkûmu derin bir psikolojik çöküşe sürüklemek ve rejime karşı gelmenin bedelinin ne denli ağır olduğunu göstermektir.

Halife, mahkûmların Tedmur Hapishanesinden içeri adım atar atmaz gardiyanların onlara akıl almaz işkenceler ederek, özellikle diplomalı olanları aşağılayacak şekilde nasıl karşıladıklarını şöyle anlatmaktadır (Halife, 2008, s.46).

والآن جاء دورنا. «إياك الموت يا تارك الصلاة!» عبارة سمعتها فيما بعد من الإسلاميين حتى مللتها ، ولكن فعلا جاء دورنا ، حملة الشهادات الجامعة، ليسانس ، بكالوريوس ، دبلوم ، ماجستير.. دكتوراه.. الأطباء شربوا وبلعوا البالوعة ، المهندسين شربوا وبلعوا البالوعة ، المحامون.. أساتذة الجامعات.. وحتى المخرج السينمائي.. شربت وبلعت البالوعة.. الطعم.. لا يمكن وصفه!! والغريب انه ولا واحد من بين كل الشاربين تقياً..

وأصبح بين هؤلاء جميعا شيئان مشتركان الشهادة الجامعية ، وشرب البالوعة!!..
ثم اكثر من ثلاثين كل فلكة يحملها اثنان من البلديات ، أمامها ثلاث عناصر وثلاث كراييج.... والكثير..
الكثير.. من القسوة ، الألم، الصراخ.
الألم.. الضعف.. القهر.. القسوة.. الموت!!

“Şimdi bizim sıramız geldi... “Namazsız herif! Şimdi sıra sana geldi.” Bu ifade daha sonra İslamcılardan çok duyduğum ve bıktığım bir cümleydi ama o an gerçekten sıramız gelmişti. Üniversite diploması olan, lisans, mastır, doktora diploması olanlar... Doktorlar, lağım suyunu içti. Mühendisler lağım suyunu içti. Avukatlar lağım suyunu içti. Üniversite hocaları ve hatta sinema yönetmenleri... Hepsi lağım suyunu içti. O tad! Tarifi mümkün değil! İlginç olan bitenlerden hiçbirisi kusmadı... Bunca insanın artık iki ortak noktaları vardı: Üniversite diploması ve lağım içmeleri... Otuzu aşkın kişi falakaya yatırıldı. Hademelerden ikisi ayaklarını tutuyor, üç polis kırbaçlıyor... Daha çok. Daha çok. Kasvet. Acı... Çılgınlıklar...

Acziyet... Kahr. Üzüntü... Ölüm!” Halife (2025, s. 38, çev. H. Afacan).

5.5. Kadın

Toplumun yarısı kadındır. Diğer yarısını ise kadın inşa eder. el- Kavka'a romanında kadın, yazarın her anında aklında bir yerde var olmuştur. Yazarın yaşadığı zor hapishane şartlarında ulaşılması imkânsız bir düş olarak kalmıştır. Nitekim yazar bu durumu şöyle ifade etmektedir (Halife, 2008, ss. 111–112).

وفي كل حلم يقظة...
تكون المرأة حاضرة دوما ، تشتغل خلايا الجسم كل النساء اللواتي مررت بهن أو مررن بي ، أخلط
الماضي بالمستقبل ، أكثر اللحظات حميمة أستعيدھا ، أعيد تركيھا ، أبتدع مشاهد جديدة أتقلب ويجفوني
النوم ،...
لحظتها لوسألني أحدهم أن أخلص السجن بكلمة واحدة لقلت:
إن السجن هو المرأة! غيابها الحارق.

Uyanırken gördüğüm her düşün içinde bir kadın da oluyor. Bedenimdeki hücreleri alevlendiriyor. Hayatıma giren tüm kadınlar... Geçmiş ve geleceği birbirine karıştırıyorum. En samimi anları yeniden yaşıyor, yeniden kurguluyor, yeni sahneler yaratıyorum. Dönüp duruyorum ve uykum kaçıyor.... O an bana biri hapishanenin tek kelimeyle özetini sorarsa; “Hapishane kadındır; Onun yakıcı yokluğudur” derim Halife (2025, ss. 80-81, çev. H. Afacan).

Sonuç

Modern Arap edebiyatında, otoriter rejimlerin siyasi baskıları ve hayatın her alanında vatandaşlara uyguladıkları özgürlük kısıtlamaları, “hapishane

edebiyatı” gibi yeni bir edebî türün doğmasına zemin hazırlamıştır. Bu çalışmada, Modern Arap edebiyatında, Suriye’nin farklı hapishanelerinde 13 yıl geçiren Mustafa Halife’nin kalemiyle yazılan ve hapishane edebiyatı bağlamında değerlendirilen el-Kavka’a eseri tematik olarak incelenmiştir. Yazarın bu eseri kaleme almasının temel sebeplerinden biri, hapishanede yaşadığı ve bizzat şahit olduğu işkenceleri anlatarak psikolojik bir rahatlamaaya ulaşmak olsa da eseri, karanlık zindanlarda yaşanan vahşeti ifşa etmiştir. Eserde incelenen temalar, özellikle Tedmur Hapishanesindeki gardiyanların mahkûmlara karşı, özellikle de diplomalı olanlara karşı uyguladıkları şiddet ile rejime karşı gelenlerin en ağır şekilde cezalandırıldıklarını tüm çıplaklığıyla gözler önüne sermektedir. Sonuç olarak el-Kavka’a, Modern Arap edebiyatı içerisinde özellikle hapishane edebiyatı bağlamında hem edebî hem de tarihsel özellikler taşıyan bir eser olarak değerlendirilmektedir. Yazar, romanında konu olarak ele aldığı temalarla, günümüz Ortadoğu toplumlarında hâlen devam etmekte olan özgürlük, demokrasi ve adalet tartışmalarına ışık tutmaktadır.

Kaynakça

- AlJazeera Arabic. (2016, Kasım 28). Hâricu'n-Naş | Rivâyetu'l-Kavka'a...ve Meâsî Sicni Tedmur. [Video]. YouTube. https://youtu.be/F3tzd8oGUfo?si=eMuSW_lC-K0Oso3U7
- Arslan, A. (2016). Modern Arap edebiyatı'nda cezaevi romanı. Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 25(2), 31–57.
- Casa Árabe. (2017, October 13). The Shell, by Mustafa Khalifa (ARABIC) [Video]. YouTube. https://youtu.be/nXlPk_xUDbA
- DW 'rabiyya. (2019, Ekim 8). er-Rivâ'y Mustafa Halife: "Cahim el-Mu'takal Yu'allimu'r-Rucule" | Dayf ve Hikâye [Video]. YouTube. <https://youtu.be/2GnahFdba2A>
- Erdem, D. F., & Erdem, Ç. (2017). Ortadoğu'da otoriter rejimler: Ortadoğu Arap toplumlarının tarihsel, siyasal ve sosyo-ekonomik yapısı üzerinden bir değerlendirme. Akademik Ortadoğu Dergisi, 10(14).
- el-Kavka'a: yevmiyyâtı mutelaşşı li Mustafa Halife. (2013, Ekim 13). 'inab Beledî, 86. <https://www.enabbaladi.net>
- el-'rabiyya Berâmic. (2024, Aralık 29). Mustafa Halife.. M'takalun Siyâsiyyun Suriyyun ve Riva'yyun Yervî Mu'ânâtihi fî Sucûni'l-Esedi [Video]. YouTube. <https://youtu.be/IC8nltDs4-Q>
- el-'rabî el-Cedîd. (2024, Temmuz 19). er-Rivâ'iy Mustafa Halife: Sucunu Beşşar Ekseru Vahşîyyeten mine'l-Kavka'a [Video]. YouTube. <https://youtu.be/d0UFlvBIGw>
- ez-Zâkira es-Suriyye. (2025, Ağustos 8). Rivâyetu'l-Kavka'a... Hakeza Hakema Nizâmu'l-Esedi Suriye [Video]. YouTube. <https://youtu.be/rbPQ65qe-FU>
- Gürbüz, Ö. (2001). Düşünce ile tema ve konu. Kurgu Dergisi, 18.
- Halife, M. (2008). Salyangoz. Daru'l-Adab.
- Halife, M. (2025). Bir casusun günlüğü (Suriye zindanları) = Salyangoz (H. Afacan, Çev.). Mana Yayınları.
- Hamdûne, R. H. (2016). el-Cevânibu'l-lbdâ'iyye fî târîhi'l-hareketi el-vataniyyeti'l-filastîniyyeti'l-esîrati fî'lfetrati mâ beyne 1975–2015 (Doktora tezi). Câmiatu'd-Duveli'l-'Arabiyye, Münezzemâtu'l-'Arabiyye li't-terbiyyeti ve's-sekâfeti ve'l-'ulûm, Kâhire.
- Hevâcis Suriye'ye. (2023, Temmuz 7). Saḥar el-Bunnî 2/2 (İcit Mâcide el-ḥatib Le'andne YevmVâhid, ve kâleti'l-na Hâd...) [Video]. YouTube. <https://youtu.be/6Q7wOxM7LQE>
- Kurttopuz, S. (2016). Hükümet sistemleri ve devlet şekillerinin ülkelerin demokrasi seviyeleri üzerinde yarattığı farklılığın tespiti üzerine bir çalışma. Dergi Adı, 16(3).
- Suleymân, Ş. M. H. (2018). Dirâsetun tahlîliyyetun li nemâzici rivâiyyetun min edebî's-sucûn (Yüksek lisans tezi). Câmiatu'l-Kuds.
- Televizyon Suriye. (2024, Ağustos 8). 'nîs-Siyâseti ve's-Sicni Sâhibu Rivâyeti'l-Kavka'a Yetehaddesu 'an Zikrayâtihi [Video]. YouTube. <https://youtu.be/RWrZfRIHPxY>
- Tepebaşılı, F. (2015). Edebiyat bilimine giriş. Çizgi Kitabevi.

